

Theologisch woordenboek

Moeilijke theologische woorden eenvoudig uitgelegd

Wie de Bijbel serieus wil bestuderen, komt al snel woorden tegen als *genade*, *verkiezing*, *predestinatie*, *rechtvaardiging*, *hermeneutiek* en *exegese*.

Sommige van deze woorden zijn rechtstreeks afkomstig uit de Bijbel. Andere zijn later ontstaan om Bijbelse gedachten samen te vatten of te ordenen. Voor iemand die geen theologische opleiding heeft gevolgd, kan dat behoorlijk verwarrend zijn. Daarom is dit woordenboek gemaakt. Het doel is niet om ingewikkelde woorden nóg ingewikkelder te maken, maar om ze in zo veel mogelijk gewone taal uit te leggen.

Label	Betekenis
● Basisbegrip	Een begrip dat iedere Bijbellezer eigenlijk zou moeten kennen.
● Theologisch begrip	Een begrip dat vooral voorkomt bij het nadenken over geloof en Bijbelse leer.
● Discussiebegrip	Een begrip waar christenen verschillende Bijbelse interpretaties over hebben.
● Complex begrip	Een begrip waarvan de betekenis sterk afhankelijk is van theologische context en waar gemakkelijk misverstanden ontstaan.

Een belangrijk uitgangspunt

Een theologisch begrip en de Bijbelse werkelijkheid waarnaar het verwijst, zijn niet altijd hetzelfde. Neem bijvoorbeeld het woord **predestinatie**. Het woord zelf betekent eenvoudigweg **voorbesteding**. Maar de vraag *wat God precies voorbestemt, wie Hij voorbestemt en op welke manier dat gebeurt* is een theologische vraag waar christenen verschillend over denken. Daarom proberen we hier steeds onderscheid te maken tussen:

Wat betekent het woord? en: **Hoe wordt het begrip theologisch uitgelegd?**

A

Allegorie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Een manier van uitleggen waarbij een verhaal, persoon of gebeurtenis naast de letterlijke betekenis ook een diepere, vaak geestelijke betekenis krijgt.

Bijvoorbeeld:

Een verhaal over een reis kan worden uitgelegd als een beeld van de geestelijke levensweg van een gelovige.

Belangrijk om te weten:

De vraag is altijd of een tekst zelf aanleiding geeft voor zo'n symbolische uitleg. Niet iedere Bijbeltekst bevat een verborgen betekenis.

Analogie van het geloof

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De gedachte dat een Bijbeltekst moet worden verstaan in overeenstemming met de rest van de Bijbelse boodschap.

Een moeilijke tekst wordt daarom niet geïsoleerd uitgelegd.

Kort gezegd:

De Bijbel helpt ons de Bijbel te begrijpen.

Arminianisme

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Een christelijke theologische traditie die verbonden is met de Nederlandse theoloog **Jacobus Arminius**.

Het arminianisme benadrukt onder andere Gods genade, Gods verlangen om mensen te redden en een werkelijke menselijke respons op Gods genade.

Belangrijk om te weten:

Er bestaan verschillende vormen van arminianisme. Niet iedere Arminiaan denkt over alle onderwerpen hetzelfde.

B

Bijbelse theologie

Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Een manier om te onderzoeken hoe de Bijbelse boodschap zich door de geschiedenis heen ontwikkelt.

Er wordt bijvoorbeeld gekeken naar thema's als:

- schepping;
- zonde;
- verbond;
- koninkrijk;
- verlossing;
- Messias;
- kerk;
- nieuwe schepping.

Kort gezegd:

Wat leert de Bijbel als geheel en hoe ontvouwt die boodschap zich door de Bijbelse geschiedenis?

Bijbelcanon

Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De verzameling Bijbelboeken die als gezaghebbende Schrift worden erkend.

De protestantse Bijbel bestaat uit 66 boeken:

- 39 boeken Oude Testament;
- 27 boeken Nieuwe Testament.

Andere christelijke tradities hanteren een bredere canon.

Bekering

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Een verandering van richting: iemand keert zich af van zonde en keert zich tot God.

In de Bijbel zijn bekering en geloof nauw met elkaar verbonden.

Kort gezegd:

Je omkeren en je tot God richten.

C

Calvinisme

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Een protestantse theologische traditie die sterk de nadruk legt op Gods soevereiniteit, verkiezing en genade.

De traditie is historisch verbonden met Johannes Calvijn en de gereformeerde kerken.

Belangrijk om te weten:

Niet iedere gereformeerde christen formuleert alle leerpunten op precies dezelfde manier.

Compatibilisme

● Complex begrip

Eenvoudig gezegd:

De overtuiging dat Gods soevereiniteit en menselijke verantwoordelijkheid met elkaar kunnen samengaan.

Een mens kan volgens deze visie werkelijk vrijwillig handelen, terwijl God tegelijkertijd soeverein is.

Belangrijke vraag:

Wat betekent “vrij” precies?

Daarover bestaan verschillende opvattingen.

Context

● Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Alles rondom een Bijbeltekst wat helpt om de betekenis ervan te begrijpen.

Denk aan:

- de verzen ervoor en erna;
- het hoofdstuk;
- het Bijbelboek;
- de schrijver;
- de oorspronkelijke lezers;
- de historische situatie;
- het genre;
- de rest van de Bijbel.

Kort gezegd:

Een tekst moet je lezen in zijn context.

Christologie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De leer over **Jezus Christus**.

Onder andere:

- Wie is Jezus?
 - Is Hij God?
 - Is Hij mens?
 - Wat betekent Zijn dood?
 - Wat betekent Zijn opstanding?
 - Wat is Zijn plaats in Gods heilsplan?
-

D

Determinisme

● Complex begrip

Eenvoudig gezegd:

De opvatting dat gebeurtenissen uiteindelijk door voorafgaande oorzaken zo bepaald zijn dat ze niet anders kunnen gebeuren.

In theologische discussies gaat het bijvoorbeeld om de vraag of God vooraf bepaalt wat mensen uiteindelijk zullen geloven of doen.

Belangrijk:

Determinisme en Gods soevereiniteit zijn niet automatisch hetzelfde.

Dispensationalisme

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Een theologisch systeem waarin onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende perioden of “bedelingen” in Gods handelen met de mens.

Een belangrijk onderdeel is vaak het onderscheid tussen Israël en de kerk.

Dogmatiek

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Het systematisch ordenen en formuleren van wat een christelijke traditie gelooft.

Bijvoorbeeld:

- wie God is;
 - wie Christus is;
 - wat zonde is;
 - hoe redding werkt;
 - wat de kerk is.
-

E

Eisegese

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Een eigen idee **in** een Bijbeltekst leggen.

Bijvoorbeeld wanneer iemand al een conclusie heeft en vervolgens alleen leest wat die conclusie bevestigt.

Tegenovergestelde: exegese.

Eschatologie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De leer over de laatste dingen.

Daarbij horen onderwerpen als:

- de wederkomst van Christus;
- de opstanding;
- het oordeel;
- hemel;
- hel;
- nieuwe hemel en aarde;
- het einde van de geschiedenis.

Kort gezegd: Wat leert de Bijbel over de toekomst?

Exegese

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Het zorgvuldig onderzoeken en uitleggen van wat een Bijbeltekst betekent.

Daarbij kijk je onder andere naar:

- woorden;
- grammatica;
- context;
- genre;
- historische achtergrond;
- de plaats van de tekst binnen het Bijbelboek.

Kort gezegd: Uit de tekst halen wat er daadwerkelijk staat en bedoeld wordt.

G

Genade

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Gods onverdiende goedheid tegenover mensen.

Genade betekent dat God geeft wat mensen niet kunnen verdienen.

Kort gezegd:

God geeft uit liefde wat wij niet kunnen verdienen.

Grammaticaal-historische methode

Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Een methode van Bijbeluitleg waarbij wordt gekeken naar:

- grammatica;
- taal;
- historische achtergrond;
- genre;
- oorspronkelijke bedoeling.

Het doel is te begrijpen wat de oorspronkelijke schrijver aan zijn oorspronkelijke lezers wilde communiceren.

H

Hermeneutiek

Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De manier waarop we nadenken over het **uitleggen van teksten**, en in het bijzonder de Bijbel.

Hermeneutiek stelt vragen als:

- Wat bedoelde de schrijver?
- Welke rol speelt de context?
- Is dit letterlijk of beeldspraak?
- Wat betekent het voor ons vandaag?

Kort gezegd:

Hermeneutiek gaat over hoe je de Bijbel verantwoord uitlegt.

Heilsplan

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Het geheel van Gods handelen om mensen te redden en Zijn schepping te herstellen.

Daarbij horen onder andere:

- Gods beloften;
 - Israël;
 - Christus;
 - het kruis;
 - de opstanding;
 - de kerk;
 - de uiteindelijke nieuwe schepping.
-

Heiliging

● Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Het proces waarin een gelovige steeds meer leert leven voor God en wordt gevormd naar het beeld van Christus.

Kort gezegd:

Steeds meer leren leven zoals God het bedoelt.

Inspiratie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De overtuiging dat God achter de Bijbelse boodschap staat en de Bijbelschrijvers heeft geleid bij het schrijven van de Schrift.

Dat betekent niet noodzakelijk dat de schrijvers als robots woorden opschreven.

God gebruikte menselijke schrijvers met hun eigen taal, stijl en achtergrond.

Inerrantie

● Complex begrip

Eenvoudig gezegd:

Een term die wordt gebruikt voor de overtuiging dat de Bijbel, in wat de oorspronkelijke schrijvers bedoelden te zeggen, waar en betrouwbaar is.

Over de precieze betekenis van “onfeilbaarheid” en “foutloosheid” bestaan verschillende formuleringen.

Incarnatie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De menswording van Jezus Christus.

Christenen belijden dat de Zoon van God mens is geworden.

Kort gezegd:

God de Zoon kwam als mens naar de wereld.

K

Koninkrijk van God

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Gods koningschap en heerschappij.

Het gaat niet in de eerste plaats om een geografisch gebied, maar om Gods regering.

Jezus verkondigde dat het Koninkrijk van God nabij was gekomen.

L

Libertaire vrijheid

● Complex begrip

Eenvoudig gezegd:

De opvatting dat iemand in een bepaalde situatie werkelijk anders had kunnen kiezen.

Dit begrip speelt vooral een rol in discussies over vrije wil en menselijke verantwoordelijkheid.

Letterlijke uitleg

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Een manier van lezen waarbij men probeert te begrijpen wat de tekst werkelijk zegt.

“Letterlijk” betekent daarbij niet dat alles letterlijk moet worden genomen.

Een metafoor blijft bijvoorbeeld een metafoor.

Daarom is “grammaticaal-historische uitleg” vaak nauwkeuriger dan simpelweg “letterlijke uitleg”.

M

Menselijke verantwoordelijkheid

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

De gedachte dat mensen verantwoordelijk zijn tegenover God voor hun keuzes en daden.

De Bijbel roept mensen bijvoorbeeld op tot bekering en geloof.

Messias

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

De “Gezalfde”.

Het Griekse woord daarvoor is **Christus**.

Voor christenen is Jezus de beloofde Messias.

O

Openbaring

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

God maakt Zichzelf en Zijn wil bekend.

Er wordt vaak onderscheid gemaakt tussen:

Algemene openbaring: wat mensen via Gods schepping en voorzienigheid kunnen kennen.

Bijzondere openbaring: Gods bijzondere bekendmaking van Zichzelf, uiteindelijk en beslissend in Christus en de Schrift.

Onvoorwaardelijke verkiezing

Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

De overtuiging dat Gods verkiezing van mensen tot redding niet gebaseerd is op iets wat zij vooraf hebben gedaan, zoals hun geloof.

Dit is een belangrijk onderdeel van de klassieke calvinistische leer.

Andere christelijke tradities begrijpen verkiezing anders.

P

Predestinatie

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Voorbestemming.

Het woord gaat over Gods voorafgaande bestemming of voornemen.

De grote discussie is:

- Wat wordt voorbestemd?
- Wie wordt voorbestemd?
- Waarop is Gods besluit gebaseerd?
- Hoe verhoudt dit zich tot menselijke verantwoordelijkheid?

Calvinisten, arminianen en provisionisten beantwoorden deze vragen niet op dezelfde manier.

Provisionisme

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Een evangelisch-theologisch perspectief waarin **Gods genadige voorziening voor de redding van de mens** centraal staat.

God heeft in Christus voorzien in wat nodig is voor redding en roept mensen werkelijk op om te geloven.

Kort gezegd:

God voorziet; de mens reageert.

Provisionisme is geen aparte methode om de Bijbel te lezen. Het is een theologisch perspectief op onder andere genade, verkiezing, menselijke verantwoordelijkheid en redding.

Progressieve openbaring

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

God maakt Zijn plan in de loop van de Bijbelse geschiedenis steeds verder bekend.

Het Nieuwe Testament brengt daarbij veel van wat in het Oude Testament werd aangekondigd tot vervulling en duidelijkheid.

R

Rechtvaardiging

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

God verklaart een zondaar rechtvaardig.

Binnen de protestantse traditie wordt sterk benadrukt dat dit niet wordt verdiend door goede werken, maar verbonden is met geloof in Christus.

Romeinen 9–11

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Drie hoofdstukken waarin Paulus spreekt over onder andere:

- Israël;
- Gods beloften;
- verkiezing;
- verharding;
- geloof;
- Gods barmhartigheid.

Deze hoofdstukken spelen een grote rol in het debat tussen verschillende theologische tradities.

Belangrijk:

Romeinen 9 moet niet los van Romeinen 10 en 11 worden gelezen.

S

Sola Scriptura

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Latijn voor “alleen de Schrift”.

Het betekent dat de Schrift de hoogste norm is voor christelijk geloof en leer.

Het betekent niet dat christenen niets mogen leren van:

- kerkgeschiedenis;
- theologen;
- traditie;
- wetenschap;
- andere christenen.

Maar uiteindelijk moeten al deze dingen worden getoetst aan de Schrift.

Soevereiniteit van God

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

God is Koning en heeft het hoogste gezag over Zijn schepping.

Christenen zijn het erover eens dat God soeverein is.

De verschillen ontstaan vooral bij de vraag **hoe Gods soevereiniteit zich verhoudt tot menselijke verantwoordelijkheid en vrijheid.**

Systematische theologie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De Bijbelse leer per onderwerp ordenen.

Bijvoorbeeld:

- God;
 - Christus;
 - mens;
 - zonde;
 - redding;
 - kerk;
 - toekomst.
-

Soteriologie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De leer over **redding**.

Daarbij worden vragen onderzocht als:

- Wat is redding?
 - Waarom hebben mensen redding nodig?
 - Wat heeft Christus gedaan?
 - Wat betekent geloof?
 - Wat is bekering?
 - Wat betekent wedergeboorte?
 - Kan iemand zijn redding verliezen?
-

T

Theologie

● Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Nadenken over God, Zijn handelen en alles wat daarmee samenhangt.

Theologie probeert bijvoorbeeld te begrijpen wat de Bijbel leert over:

- God;
 - Christus;
 - de mens;
 - zonde;
 - redding;
 - kerk;
 - toekomst.
-

Typologie

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Het herkennen van personen, gebeurtenissen of instellingen in het Oude Testament die vooruitwijzen naar een latere werkelijkheid in Gods heilsplan.

Christenen zien bijvoorbeeld het Pascha als een voorafbeelding die uiteindelijk in Christus zijn vervulling vindt.

Belangrijk:

Typologie is iets anders dan willekeurige allegorie.

Triniteit

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

De christelijke leer dat er **één God is in drie Personen: Vader, Zoon en Heilige Geest**.

De drie Personen zijn niet drie goden.

Dit is een van de centrale geloofsbelijdenissen van het historische christendom.

V

Verbond

● Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Een bijzondere relatie of overeenkomst die God met mensen aangaat.

Voorbeelden zijn het verbond met Noach, Abraham, Israël en het nieuwe verbond.

Belangrijk om te weten:

De Bijbelse betekenis van een verbond is rijker dan het moderne woord “contract”.

Verkiezing

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

God kiest.

De Bijbel spreekt op verschillende plaatsen over Gods verkiezing.

De grote theologische vraag is vervolgens:

Wie kiest God, waarvoor kiest Hij, waarom kiest Hij en hoe verhoudt Zijn keuze zich tot menselijke verantwoordelijkheid?

Daarover bestaan verschillende christelijke uitleggen.

Verlossing

● Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Bevrijding van zonde en haar gevolgen door Gods handelen.

Jezus wordt daarom de **Verlosser** genoemd.

Verzoening

● Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Het herstellen van een verbroken relatie.

In het evangelie gaat het vooral over de verzoening tussen God en mensen door Jezus Christus.

Voorafgaande genade

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Gods genadige handelen dat voorafgaat aan de menselijke reactie.

De term wordt vooral gebruikt in arminiaanse theologie.

Provisionisten gebruiken soms vergelijkbare taal, maar leggen Gods genadige voorziening anders uit.

Voorzienigheid

● Theologisch begrip

Eenvoudig gezegd:

Gods voortdurende zorg en betrokkenheid bij Zijn schepping.

God heeft Zijn schepping niet losgelaten, maar draagt en bestuurt haar.

Voorziening

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Datgene waarin God voorziet.

Binnen het provisionisme verwijst het vooral naar Gods voorziening in Christus voor de redding van mensen.

Kort gezegd:

Wat heeft God in Zijn genade gegeven en geregeld?

Voorwetenschap

● Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Gods kennis van wat vooraf zal gebeuren.

De discussie gaat vooral over de vraag:

Betekent Gods voorkennis dat God menselijke keuzes veroorzaakt?

Niet alle christelijke tradities beantwoorden die vraag hetzelfde.

W

Wedergeboorte

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Geestelijk nieuw leven ontvangen van God.

Jezus spreekt hierover in Johannes 3 wanneer Hij met Nicodemus spreekt over opnieuw geboren worden.

Wederkomst

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

De toekomstige komst van Jezus Christus om Zijn Koninkrijk volledig te vestigen en Gods oordeel en herstel te voltrekken.

Christenen verschillen over de precieze gebeurtenissen en volgorde rond de wederkomst.

Wilsvrijheid

Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

Het vermogen van een mens om keuzes te maken.

De vraag is vervolgens:

Wat betekent het om vrij te zijn?

Kan iemand onder precies dezelfde omstandigheden werkelijk anders kiezen?

Of handelt iemand vrij wanneer hij doet wat hij zelf wil, ook wanneer zijn verlangens beïnvloed zijn?

Daarover verschillen christelijke tradities.

Z

Zonde

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

Alles wat tegen Gods wil en karakter ingaat.

Zonde gaat niet alleen over verkeerde daden, maar ook over verkeerde gedachten, verlangens, houdingen en keuzes.

Zondeval

Basisbegrip

Eenvoudig gezegd:

De gebeurtenis waarbij de mens in Genesis 3 tegen God in opstand komt.

De zondeval vormt een belangrijk uitgangspunt voor het Bijbelse verstaan van de menselijke zondigheid en de noodzaak van verlossing.

Zondige natuur

Discussiebegrip

Eenvoudig gezegd:

De diepgewortelde menselijke neiging om tegen God in te gaan en te zondigen.

Christelijke tradities verschillen over de precieze gevolgen hiervan voor de menselijke wil, vrijheid en verantwoordelijkheid.

Een belangrijke leesregel

Bijbel101 wil niet alleen **moeilijke woorden uitleggen**, maar mensen ook leren hoe ze theologische discussies kunnen beoordelen.

Daarom is het goed om steeds drie dingen uit elkaar te houden:

1. De Bijbeltekst	Wat staat er?
2. De uitleg	Wat betekent deze tekst?
3. Het theologische systeem	Hoe verbinden we deze tekst met andere Bijbelteksten en welke conclusie trekken we daaruit?

Dat onderscheid is belangrijk. Bijvoorbeeld:

De Bijbel spreekt over **verkiezing**.

Dat is een Bijbels gegeven.

Maar:

“Verkiezing betekent dat God vóór de schepping bepaalde individuen onvoorwaardelijk voor eeuwige redding heeft geselecteerd!?”

Dat is dan alweer een **bepaalde theologische interpretatie** van dat Bijbelse gegeven.

Een andere traditie kan hetzelfde Bijbelse woord anders interpreteren.

Van woord naar Bijbel

Een woordenboek kan uitleggen wat een begrip betekent, maar daarmee is de Bijbelse discussie nog niet opgelost.

Daarom geldt op Bijbel101.nl:

Een definitie is het begin van het onderzoek, niet het einde.

Wanneer verschillende christenen een begrip verschillend uitleggen, willen we vervolgens kijken naar de Bijbelteksten zelf.

Daarbij stellen we vragen als:

- Wat staat er precies?
 - Wat is de context?
 - Wie spreekt?
 - Tegen wie wordt gesproken?
 - Wat was de historische situatie?
 - Welk genre gebruiken we?
 - Hoe gebruikt de Bijbel dit begrip elders?
 - Hoe verhoudt deze tekst zich tot andere Bijbelteksten?
 - Welke conclusies volgen wel uit de tekst?
 - En welke conclusies leggen wij er misschien zelf in?
-

Het uitgangspunt van Bijbel101

Theologische systemen kunnen nuttig zijn. Ze helpen ons om ons denken te ordenen.

Maar geen enkel systeem staat boven de Schrift.

- ❖ Niet het calvinisme.
- ❖ Niet het arminianisme.
- ❖ Niet het provisionisme.
- ❖ Niet een andere theologische traditie.

Daarom blijft de belangrijkste vraag:

Wat zegt de Bijbel?

En misschien nog belangrijker:

Ben ik bereid mijn eigen overtuiging aan te passen wanneer de Schrift mij corrigeert?

Dat is uiteindelijk waar Bijbelstudie om draait.